

21. yüzyılda insani gelişmedeki eşitsizlikler

2019 İnsani Gelişme Raporu'ndaki Ülkelerle İlgili Açıklama Notu

Türkiye

Giriş

İnsani gelişme yaklaşımının temel savı şudur: İnsan özgürlüklerinin genişletilmesi, sürdürülebilir kalkınmanın hem başlıca amacı hem de başlıca yoludur. İnsani gelişmede eşitsizlikler sürerse ve büyürse, 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi'nin hedefleri gerçekleştirilemez. Ancak, önceden belirlenmiş yollar da yoktur. İnsani gelişmenin birtakım boyutlarında açıklar kapanırken, bir yandan da yenileri beliriyor. Politika kararları, tıpkı iklim değişikliğinin evrimi ve etkisini, veya teknolojinin yönünü belirlediği gibi, eşitsizlik sonuçlarını da belirliyor; ki hem iklim değişikliği hem de teknolojinin yönü, önümüzdeki birkaç on yılda eşitsizlikleri şekillendirecek. Dolayısıyla, 21. yüzyılda insani gelişmedeki eşitsizliklerin geleceği bizim ellerimizde. Bu konuda rehavete kapılamayız. İklim krizi, eylemsizliğin bedelinin gün geçtikçe katlanarak arttığını gösteriyor; bu hem bir yanda eşitsizlikleri daha da büyütüyor, öte yanda eyleme geçmeyi daha da zorlaştırıyor. Artık dönüşü olmayan noktaya yaklaşıyoruz. Şu an elimizde seçenek var ve kullanmak zorundayız.

İnsani gelişmedeki eşitsizlikler toplumlara zarar veriyor; sosyal uyumu ve insanların yönetime, kurumlara, birbirlerine güvenini zayıflatıyor. Ekonomilere zarar veriyor; insanların iş ve özel yaşamlarında potansiyellerini gerçekleştirmesini önüyor. Öne geçen bir avuç azınlık ellerindeki gücü kullanarak, kararları salt kendi çıkarları yönünde şekillendirdikçe, siyasi kararların, tüm toplumun emellerini yansıtmaması, gezegenimizi koruması daha da zorlaşıyor. İnsani gelişmedeki eşitsizlikler, 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi'ni başarmaya giden yoldaki darboğazı tanımlıyor.

İnsani gelişmedeki eşitsizlikler, salt gelir ve varlıktaki eşitsizliklerden ibaret değil. 2019 İnsani Gelişme Raporu (İGR), gelirin ötesinde, ortalamaların ötesinde ve bugünün ötesinde insani gelişmedeki eşitsizlikleri irdeliyor. Önerilen yaklaşım, yetkinliklerin oluşturulması ile piyasalar ve hükümetlerin işlediği daha geniş bağlamı birbirine bağlayan bir çerçeve içinde bu eşitsizlikleri giderecek politikaları ortaya koyuyor.

Eşitsizlikler açısından politikalar önemli. Ve tabii ki, politikalar açısından da eşitsizlikler önemli. Eşitsizlikleri bakış, niçin önemli oldukları, nasıl ortaya çıktıkları ve en iyi biçimde nasıl başa çıkılabileceği bakımından en önemli unsur insani gelişme perspektifidir. Ekonomik güçteki dengesizlikler er geç siyasi hakimiyete dönüşür. Bu da, daha büyük eşitsizliklere ve çevre afetlerine yol açabilir. Bu zincirin henüz başındayken eyleme geçmek, epey sonra yapılacak müdahalelerden çok daha kolaydır. 2019 İGR, insani gelişmedeki eşitsizlik olgularını ortaya koymak ve 21. yüzyılda uygulanacak fikirler önermek suretiyle, bu tartışmalara katkıda bulunuyor.

Bu açıklama notu yedi bölümden oluşuyor. İlk bölüm, 2019 İnsani Gelişme Raporu'nun ülke bazında kapsamı ve metodolojisi hakkında bilgi sunuyor. Sonraki beş bölüm, insani gelişmenin temel kompozit göstergeleri olan İnsani Gelişme Endeksi (İGE), Eşitsizliğe Uyarlanmış İnsani Gelişme Endeksi (EUIGE), Cinsiyete Dayalı Gelişme Endeksi (CDGE), Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi (TCEE) ve Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi (ÇBYE) hakkında bilgi veriyor. Son bölüm ise beş gösterge panosunu ortaya koyuyor: İnsani gelişmenin kalitesi, yaşam boyu toplumsal cinsiyet farkı, kadının güçlenmesi, çevresel sürdürülebilirlik ve sosyoekonomik sürdürülebilirlik.

Ulusal ve uluslararası verilerin birbirlerinden farklılık gösterebileceklerinin altını çizmekte yarar var, çünkü uluslararası kurumlar ülkeler arasında kıyaslanabilirliği sağlamak için ulusal verileri standartlaştırıyor ve bazı durumlarda en son ulusal verilere erişemeyebiliyorlar.

1- 2019 İnsani Gelişme Raporu'nun Ülke Kapsamı ve Metodolojisi

2019 İnsani Gelişme Raporu, 189 ülke ve BM tarafından tanınan toprak için 2018 İGE'yi (değerler ve sıralamalar), 150 ülke için EUİGE, 166 ülke için CDGE, 162 ülke için TCEE ve 101 ülke için ÇBYE'yi sunuyor.

Dayanak verilerde yapılan çeşitli revizyon ve güncellemelerin yanı sıra kriterlerde yapılan düzeltmeler nedeniyle, daha önce yayımlanan raporlardaki değerler ve sıralamalar ile bu seneki raporun bulgularını kıyaslamak yanıltıcı olur. Okuyuculara, 2019 İnsani Gelişme Raporu Tablo 2'deki ("İnsani Gelişme Endeksi Eğilimleri") İGE değerlerine bakarak ilerlemeyi değerlendirmelerini öneriyoruz. Tablo 2; tutarlı göstergeler, metodoloji ve zaman serisi verilerine dayanılarak hazırlandı. Bu nedenle, değerlerde ve sıralamalarda zaman içinde meydana gelen gerçek değişiklikleri gösteriyor ve böylece ülkelerin kaydettikleri gerçek gelişmeyi yansıtıyor. Ayrıca değerlerdeki küçük değişiklikleri yorumlarken dikkatli olunmalı, çünkü örneklem varyasyonu nedeniyle bu değerler istatistiksel olarak anlamlı olmayabilir. Genel olarak, kompozit endekslerde, virgülden sonraki üçüncü basamak düzeyinde farklar istatistiksel olarak anlamlı sayılmamaktadır.

Kaynakta aksi belirtilmediği sürece, tablolardaki veriler, 15 Temmuz 2019 itibarıyla İnsani Gelişme Raporu Ofisi'nde (İGRO) mevcut olanlardır. Bütün endekslere ve göstergelere, kompozit endekslerin hesaplamalarıyla ilgili teknik notlara ve ek kaynak bilgilerine <http://hdr.undp.org/en/data> adresinden ulaşılabilir.

Her endeksin nasıl hesaplandığıyla ilgili daha fazla ayrıntı için Teknik Notlar 1-6'ya ve İnsani Gelişme Raporu'nun İnternet sitesinde bulunan ilgili arka plan belgelerine bakınız: <http://hdr.undp.org/en/data>.

2- İnsani Gelişme Endeksi (İGE)

İGE, insani gelişmenin üç temel boyutundaki uzun dönemli ilerlemeyi değerlendirmek için kullanılan özet bir ölçüm yöntemidir. Bu üç temel boyut; uzun ve sağlıklı yaşam, bilgiye erişim ve insana yakışır bir yaşam standardı olarak sıralanıyor. Uzun ve sağlıklı yaşam boyutu, beklenen ortalama yaşam süresiyle ölçülüyor. Bilgi birikim düzeyi, yetişkin nüfustaki ortalama öğrenim süresiyle, bir başka deyişle 25 yaş ve üstündeki bireylerin ömürleri boyunca öğrenim gördükleri süreyle ölçülüyor. Öğrenme ve bilgiye erişim ise, okula başlama yaşındaki çocuklar için beklenen öğrenim süresiyle; bir başka deyişle, yaşa özgü okullaşma oranlarının çocuğun yaşamı boyunca aynı kalacağı varsayımıyla, çocuğun eğitim almayı bekleyebileceği toplam süre olarak ölçülüyor. Yaşam standardı ise, satın alma gücü paritesi (SGP) dönüştürme oranları kullanılarak, 2011 yılına sabitlenmiş uluslararası dolara dönüştürülmüş kişi başına Gayrisafi Milli Hasıla (GSMH) rakamı cinsinden ölçülüyor. Daha fazla ayrıntı için Teknik Not 1'e bakınız.

Ülkelerin birbirleriyle mümkün olduğunca iyi biçimde kıyaslanabilmesi için İGE, özellikle Birleşmiş Milletler Nüfus Bölümü'nden (UNPD) (beklenen ortalama yaşam süresi verileri), Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatı (UNESCO) İstatistik Enstitüsü'nden (UIS) (ortalama öğrenim süresi ve beklenen öğrenim süresi verileri) ve Dünya Bankası'ndan (kişi başına GSMH verileri) sağlanan uluslararası veriler temel alınarak hazırlanıyor. Giriş kısmında da belirtildiği üzere, bu yılın İGE değerleri ve sıralamaları, geçtiğimiz yıllarda yayımlanan raporlarla kıyaslanabilir değil, çünkü bileşenlerin göstergelerinde yetkili kurumlar tarafından birtakım revizyonlar yapıldı. 2019 İnsani Gelişme Raporu, İGE'lerde ilerlemeleri değerlendirmeye olanak sağlamak için 1990 yılından 2018 yılına kadar bütün İGE'lerin yeniden hesaplanmış hallerini kapsıyor.

2.1- Türkiye'nin İGE değeri ve sıralamalardaki yeri

Türkiye'nin 2018 yılındaki İGE değeri 0,806 oldu. Bu değerle Türkiye, yüksek insani gelişme kategorisinde yer aldı ve 189 ülke ve toprak arasında 59. oldu.

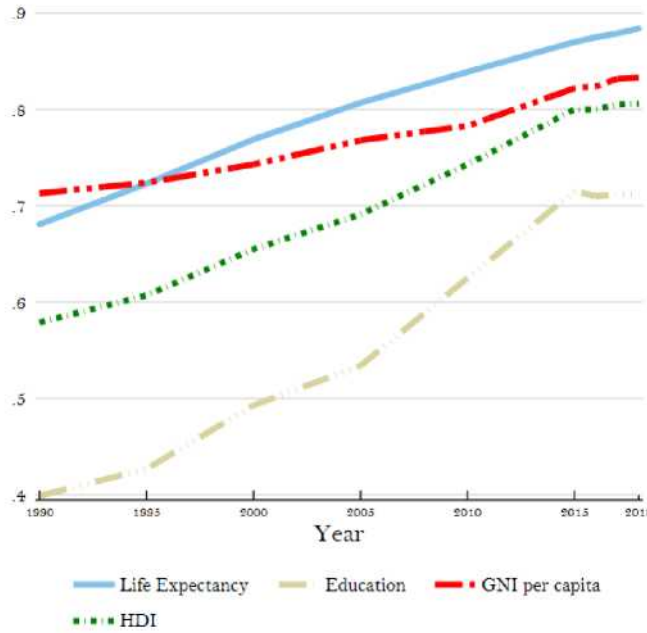
1990-2018 yılları arasında ise Türkiye'nin İGE değeri 0,576'dan 0,806'ya yükseldi. Bu, toplamda %39,4'lük bir artış anlamına geliyor. Tablo A'da Türkiye'nin her İGE göstergesi açısından kaydettiği ilerleme değerlendiriliyor. 1990-2018 yılları arasında Türkiye'de doğuştan beklenen yaşam süresi 13,2 yıl; ortalama öğrenim süresi 3,1 yıl ve beklenen öğrenim süresi 7,5 yıl arttı. Türkiye'de kişi başına Gayrisafi Milli Hasıla (GSMH) 1990-2018 yılları arasında yaklaşık %122,1 oranında bir artış gösterdi.

Tablo A: Tutarlı zaman serisi verileri ve yeni kriterlere göre Türkiye'nin İGE eğilimleri

	Doğuştan beklenen yaşam süresi	Beklenen öğrenim süresi	Ortalama öğrenim süresi	Kişi başına GSMH (2011 SGP Dolar)	İGE değeri
1990	64,3	8,9	4,5	11.214	0,579
1995	67,0	9,6	4,8	12.089	0,607
2000	70,0	11,1	5,5	13.656	0,655
2005	72,4	11,9	6,1	16.129	0,691
2010	74,5	13,8	7,2	17.804	0,743
2015	76,5	16,2	8,0	23.048	0,800
2016	76,9	16,4	7,6	23.409	0,800
2017	77,2	16,4	7,7	24.702	0,805
2018	77,4	16,4	7,7	24.905	0,806

Aşağıda bulunan Şekil 1, her endeksin 1990 yılından bu yana Türkiye'nin İGE'sine yaptığı katkıyı gösteriyor.

Şekil 1: Türkiye'nin İGE bileşen göstergelerindeki eğilimler, 1990-2018

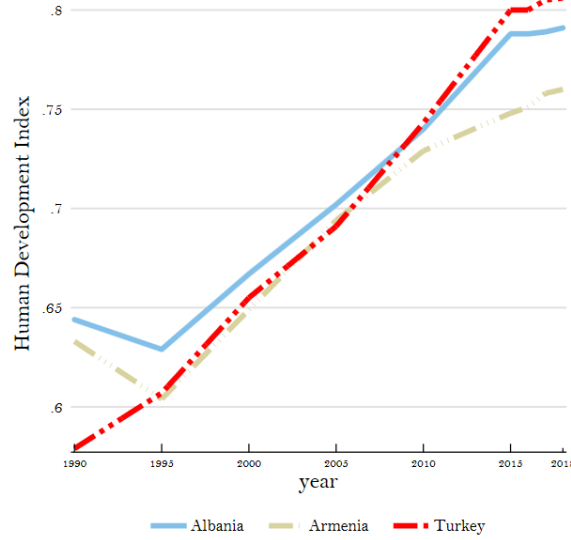

Year	Yıl
Life Expectancy	Beklenen Yaşam Süresi
Education	Eğitim
GNI per capita	Kişi başına GSMH
HDI	İGE

2.2- Diğer ülkelere kıyasla ilerlemenin değerlendirilmesi

İGE ile ölçülen insani gelişimdeki ilerleme, diğer iki veya daha çok ülke ile kıyaslanarak faydalı bir şekilde değerlendirilebilir. Örneğin, 1990-2018 yılları arasında Türkiye, Arnavutluk ve Ermenistan İGE değerlerini artırma konusunda farklı derecelerde ilerleme kaydetti (bakınız Şekil 2).

Şekil 2: Türkiye, Arnavutluk ve Ermenistan'ın İGE eğilimleri, 1990-2018

Human Development Index	İnsani Gelişme Endeksi
year	yıl
Albania	Arnavutluk
Armenia	Ermenistan
Turkey	Türkiye

Türkiye'nin 2018 yılında 0,806 düzeyinde olan İGE değeri, yüksek insani gelişme kategorisindeki ülkeler için ortalama 0,892 ve ayrıca Avrupa ve Orta Asya ülkelerinin 0,779 olarak hesaplanan insani gelişme değerinin altında oldu. Avrupa ve Orta Asya ülkeleri arasında 2018'deki İGE sıralaması ve nüfus büyüklüğü anlamında Türkiye'ye yakın ülkeler, 87. sıradaki Azerbaycan ve 63. sıradaki Sırbistan oldu (bakınız Tablo B).

Tablo B: Türkiye'nin 2018 İGE ve bileşen göstergelerinin seçilmiş ülkeler ve ülke gruplarıyla karşılaştırılması

	İGE değeri	İGE sıralaması	Doğuşta beklenen yaşam süresi	Beklenen öğrenim süresi	Ortalama öğrenim süresi	Kişi başına GSMH (SGP 2011 ABD Doları)
Türkiye	0,806	59	77,4	16,4	7,7	24.905
Azerbaycan	0,754	87	72,9	12,4	10,5	15.240
Sırbistan	0,799	63	75,8	14,8	11,2	15.218
Avrupa ve Orta Asya	0,779	—	74,2	14,6	10,2	15.498
Çok Yüksek İGE	0,892	—	79,5	16,4	12,0	40.112

3- Eşitsizliğe Uyarlanmış İnsani Gelişme Endeksi (EUİGE)

İGE, bir ülkede temel insani gelişme alanındaki kazanımların ortalamasını gösteren bir ölçüdür. Tüm ortalamalarda olduğu gibi, İGE de insani gelişmenin ülke genelinde nüfusa dağılımında var olan eşitsizliği gizliyor. Eşitsizlikleri dikkate alan EUİGE, ilk kez 2010 yılında yayımlanan İnsani Gelişme Raporu'nda kullanıldı. EUİGE, İGE'nin her gelişme boyutunun ortalama değerinden eşitsizlik düzeyinin çıkarılmasıyla hesaplanıyor. EUİGE, İGE'nin eşitsizlikler çıkarılmış halidir. İnsani gelişmede eşitsizlikten kaynaklanan 'kayıp', EUİGE değerinin İGE değerinden çıkarılmasıyla bulunan farkla gösteriliyor ve yüzde olarak ifade edilebiliyor. Bir ülkedeki eşitsizlik arttığında, insani gelişmedeki kayıp da artıyor. Aynı zamanda, insani eşitsizlik katsayısını eşitsizlik açısından doğrudan bir ölçüm olarak sunuyoruz, çünkü bu katsayı, her üç gelişme boyutundaki ağırlıksız ortalama eşitsizlikleri ifade ediyor. Bu Rapor'da EUİGE, 150 ülke için hesaplandı. Daha fazla ayrıntı için Teknik Not 2'ye bakınız.

Türkiye'nin 2018'deki İGE değeri 0,806 oldu. Ancak insani gelişmede eşitsizlik farkı düşüldüğünde, Türkiye'nin değeri boyut endekslerinin dağılımındaki eşitsizliğe bağlı olarak %16,2'lik bir kayıpla 0,675'e düşüyor. Azerbaycan ve Sırbistan'ın eşitsizlik nedeniyle puan kayıpları ise sırasıyla %9,4 ve 14,4 düzeylerinde. Çok yüksek İGE ülkelerinin eşitsizlik nedeniyle kaybı ortalama %10,7 iken, Avrupa ve Orta Asya'da bu oran %11,7. Türkiye'nin insani eşitsizlik katsayısı da %16,1 düzeyinde (bakınız Tablo C).

Tablo C: Türkiye'nin 2018 EUİGE'sinin seçilmiş ülkeler ve ülke gruplarıyla karşılaştırılması

	EUİGE değeri	Toplam kayıp (%)	İnsani eşitsizlik katsayısı (%)	Doğuştaki beklenen yaşam süresinde eşitsizlik (%)	Eğitimde eşitsizlik (%)	Gelir eşitsizliği (%)
Türkiye	0,675	16,2	16,1	9,0	16,5	22,6
Azerbaycan	0,683	9,4	9,3	13,9	5,3	8,9
Sırbistan	0,685	14,4	13,7	4,9	8,1	28,1
Avrupa ve Orta Asya	0,688	11,7	11,6	9,7	8,3	16,8
Çok Yüksek İGE	0,796	10,7	10,5	5,2	7,0	19,3

4- Cinsiyete Dayalı Gelişme Endeksi (CDGE)

İnsani Gelişme Raporu Ofisi (İGRO), 2014 İnsani Gelişme Raporu'nda, kadın İGE değerlerinin erkek İGE değerlerine oranı olarak tanımlanan cinsiyete göre ayrıştırılmış yeni bir İnsani Gelişme Endeksi ölçümü olan Cinsiyet Dayalı Gelişme Endeksi'ni (CDGE) tanıttı. CDGE, insani gelişmenin üç temel boyutundaki toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini ölçüyor. Bu üç boyut; sağlık (kadın ve erkeklerin doğuştaki beklenen ortalama yaşam süresi ölçülüyor), eğitim (kız ve erkek çocuklarının ortalama öğrenim süresi ve 25 yaş ve üstü yetişkinler için ortalama öğrenim süresi ölçülüyor) ve ekonomik kaynaklar üzerindeki hakimiyet (kadın ve erkek kişi başına tahmini GSMH ile ölçülüyor) olarak belirlendi. Endeksin nasıl oluşturulduğuyla ilgili daha fazla ayrıntı için Teknik Not 3'e bakınız. Ülke sıralamaları İGE'deki toplumsal cinsiyet eşitliğinden mutlak sapmalara dayalı. Bu da sıralamalarda, eşitsizliklerin kadın veya erkek lehine eşit olarak değerlendirildiği anlamına geliyor.

CDGE değerleri 166 ülke için hesaplandı. Türkiye'de 2018 kadın İGE değeri 0,771 iken, erkek İGE değeri 0,834 olarak ölçüldü ve bu durum sonucunda CDGE değeri 0,924 olarak hesaplandı; bu sonuca göre Türkiye 4. Gruba girmiş oldu. Azerbaycan ve Sırbistan'da ise CDGE değerleri aynı yıl için sırasıyla 0,940 ve 0,976 oldu (bakınız Tablo D).

Tablo D: Türkiye'nin 2018 CDGE'sinin seçilmiş ülkeler ve ülke gruplarıyla karşılaştırılması

	K-E oranı	İGE değerleri		Doğuştaki beklenen yaşam süresi		Beklenen öğrenim süresi		Ortalama öğrenim süresi		Kişi başına GSMH	
	CDGE değeri	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
Türkiye	0,924	0,771	0,834	80,3	74,4	15,9	16,9	6,9	8,4	15.921	34.137
Azerbaycan	0,940	0,728	0,774	75,3	70,3	12,4	12,5	10,2	10,8	9.849	20.656
Sırbistan	0,976	0,789	0,808	78,5	73,3	15,3	14,3	10,7	11,6	12.549	17.995
Avrupa ve Orta Asya	0,953	0,757	0,794	77,5	70,8	14,4	14,7	9,9	10,5	10.588	20.674
Çok Yüksek İGE	0,979	0,880	0,898	82,4	76,7	16,7	16,1	12,0	12,1	30.171	50.297

5- Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi (TCEE)

Cinsiyete dayalı eşitsizlikleri üç farklı boyutta yansıtan Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi (TCEE) ilk defa 2010 İnsani Gelişme Raporu'nda tanıtıldı. Bu boyutlar; üreme sağlığı, kadının güçlenmesi ve ekonomik faaliyetler şeklinde sıralanıyor. Üreme sağlığı, anne ölüm ve ergen doğurganlık oranlarıyla ölçülüyor. Kadının güçlendirilmesi, parlamentodaki kadın milletvekillerinin sandalye sayısı ve her iki cinsiyetin orta ve yüksek öğrenime devam etme oranlarıyla ölçülüyor. Son olarak, ekonomik faaliyetler ise, kadın ve erkek olmak üzere her iki cinsiyetin işgücüne katılım oranları ile ölçülüyor. TCEE, her üç TCEE boyutundaki kadın ve erkek kazanımları arasındaki eşitsizliklerin insani gelişmede yarattığı kayıp olarak nitelendirilebilir. TCEE hakkında daha fazla ayrıntı için lütfen Teknik Not 4'e bakınız.

Türkiye, 2018 endeksinde 0,305'lik TCEE değeriyle 162 ülke arasında 66. sırada yer aldı. Türkiye'de parlamentodaki kadın milletvekili oranı %17,4. Yetişkin kadınlar arasında en az orta öğrenim görmüş olanların oranı %44,3 iken, bu oran erkeklerde %66,0 olarak göze çarpıyor. Her 100.000 canlı doğumda 16,0 kadın hayatını kaybediyor ve ergenler arasındaki doğurganlık oranı ise 15-19 yaşları arasındaki her 1000 kadında 26,6 olarak dikkati çekiyor. Kadınların işgücü piyasasına katılım oranı %33,5 iken, erkeklerde %72,6 düzeyinde seyrediyor.

Azerbaycan ve Sırbistan ise, bu endekste 70. ve 37. sıralarda yer alıyorlar.

Tablo E: Türkiye'nin 2018 TCEE'sinin seçilmiş ülkeler ve ülke gruplarıyla karşılaştırılması

	TCEE değeri	TCEE Sıralaması	Anne ölüm oranı	Ergen doğurganlık oranı	Kadın parlamenter oranı (%)	En az orta öğrenim görmüş nüfusun oranı (%)		İşgücü katılım oranı (%)	
						Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
Türkiye	0,305	66	16,0	26,6	17,4	44,3	66,0	33,5	72,6
Azerbaycan	0,321	70	25,0	55,8	16,8	93,9	97,5	63,1	69,7
Sırbistan	0,161	37	17,0	14,7	34,4	85,7	93,6	46,8	62,1
Avrupa ve Orta Asya	0,276	—	25,0	27,8	21,2	78,1	85,8	45,2	70,1
Çok Yüksek İGE	0,175	—	15,0	16,7	27,2	87,0	88,7	52,1	69,0

Anne ölüm oranı her 100.000 canlı doğumdaki anne ölüm sayısı ve ergen doğurganlık oranı 15-19 yaşları arasındaki her 1000 kadının yaptığı doğum sayısı ile ifade edilmektedir.

6- Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi (ÇBYE)

Bireylerin sağlık, eğitim ve yaşam standartları olmak üzere 3 boyutta mahrumiyetlerinin tespit edildiği Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi (ÇBYE) ilk olarak 2010'da yayımlanan İnsani Gelişim Raporu'nda kullanıldı. Sağlık ve eğitim boyutlarının her biri ikişer göstergeye dayanırken, yaşam standardı altı göstergeye dayanıyor. Bir ülkenin ÇBYE'sini hesaplamak için kullanılan tüm göstergeler, aynı hane anketine dayanıyor. Göstergeler ağırlıklandırılarak mahrumiyet puanı oluşturuluyor; ve anketteki her birey için mahrumiyet puanı hesaplanıyor. Mahrumiyet endeksinin oluşturmak için göstergelerin ortalaması alınıyor ve araştırmada her bir haneden alınan mahrumiyet değerleri hesaplanıyor. %33,3'lük bir mahrumiyet değeri (ortalaması alınan göstergelerin tam üçte biri), yoksul ve yoksul olmayan ayrımı yapılmasında eşik olarak kullanılıyor. Mahrumiyet değeri %33,3 veya daha büyükse, o hane (ve hanede yaşayan her birey) çok boyutlu yoksul olarak sınıflandırılıyor. Mahrumiyet değeri, %20'ye eşit veya büyük fakat %33,3'ten küçükse, o bireyler çok boyutlu yoksulluğa yakın olarak tanımlanıyor. Son olarak, mahrumiyet değeri %50'ye eşit veya büyükse o bireyler ağır derecede çok boyutlu yoksul olarak sınıflandırılıyor. 2019 İGR'de, gelişmekte olan 101 ülke için ÇBYE hesaplandı. ÇBYE için her göstergedeki mahrumiyet tanımları ve yöntemler Teknik Not 5'te sunuluyor. İlgili verilerin eksikliği nedeniyle, Türkiye için ÇBYE hesaplanamamıştır.

7- Gösterge Panoları 1-5

Ülkeler her göstergedeki performansına göre, her biri yaklaşık eşit büyüklükte olan üç gruba (tersil = üçte birlik) ayrılıyor; bunlar üst 1/3, orta 1/3 ve dip 1/3 olarak niteleniyor. Burada amaç, bu göstergeler için eşik veya hedef değerler önermek değil; sadece bir ülkenin kıyasla göre performansını kabaca değerlendirmektir. Üç renkli kodlama, belirli bir ülke grubunu göstergelere göre görselleştiriyor. Renklendirme, ülkenin diğerlerine kıyasla performansı hakkında bilgi veriyor ve kullanıcıların, ülke performansı hakkında fikir edinmesini sağlayan basit bir görselleştirme aracı işlevi görüyor. Üst 1/3'te olan ülke, ülkelerin en az üçte ikisinden daha iyi performans gösteriyor (yani, üst 1/3 başarı grubunda); orta 1/3'te olan ülke, ülkelerin en az üçte birinden daha iyi, en az üçte birinden daha zayıf performans gösteriyor (yani, ortadaki 1/3 başarı grubunda), ve dip 1/3'teki ülke ise, ülkelerin en az üçte ikisinden daha zayıf performans gösteriyor (yani, dip 1/3 başarı grubunda). Bu tablodaki kısmi gruplama hakkında daha fazla ayrıntı için Teknik Not 6'ya bakınız.

7.1- Gösterge Panosu 1: İnsani Gelişme Kalitesi

Bu gösterge panosu, sağlık, eğitim ve yaşam standardı kalitesine ilişkin 14 gösterge içeriyor. Sağlık kalitesine ilişkin göstergeler beklenen sağlık kaybı, hekim sayısı ve hastane yatak sayısıdır. Eğitim kalitesine ilişkin göstergeler ilköğretimde öğrenci/öğretmen oranı, öğretmenlik eğitimi almış ilköğretim öğretmeni sayısı, internete erişimi olan ilköğretim (ortaöğretim) okulu yüzdesi ve Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı (PISA) matematik, okuma ve bilim skorlarıdır. Yaşam standardı kalitesi göstergeleri ise, korunmasız istihdamda bulunan kişilerin oranı, elektriğe erişimi olan kırsal nüfus oranı, iyileştirilmiş içme suyu kaynakları kullanabilen nüfus oranı ve iyileştirilmiş sanitasyon tesisleri kullanabilen nüfus oranıdır.

Tüm göstergelerde üst 1/3'te olan bir ülke, en yüksek insani gelişme kalitesine sahip sayılabilir. Gösterge panosunda, çok yüksek insani gelişme grubunda olan ülkelerinin tümünün en yüksek insani gelişme kalitesine sahip olmadığı, ve düşük insani gelişme grubunda olan birçok ülkenin tablodaki göstergelerin tamamında dip 1/3'te olduğu görülüyor.

Tablo G, Türkiye'nin ülkelerin en az üçte ikisinden daha başarılı olduğu (yani, üst 1/3 başarı grubunda); en az üçte birinden başarılı fakat yine diğer bir üçte birinden daha zayıf olduğu (yani, orta 1/3 başarı grubunda); ve ülkelerin en az üçte ikisinden daha zayıf olduğu (yani, dip 1/3 başarı grubunda) gösterge sayılarını gösteriyor. Karşılaştırma amacıyla, Azerbaycan ve Sırbistan'a ait sayılar da tabloda gösterilmiştir.

Tablo G: İnsani Gelişme Kalitesi Göstergelerinde seçilmiş ülkelere kıyasla Türkiye'nin performansı

	Sağlık kalitesi (3 gösterge)			Eğitim kalitesi (7 gösterge)			Yaşam standardı kalitesi (4 gösterge)			Toplam (14 gösterge)			Kayıp göstergeler
	Üst 1/3	Orta 1/3	Dip 1/3	Üst 1/3	Orta 1/3	Dip 1/3	Üst 1/3	Orta 1/3	Dip 1/3	Üst 1/3	Orta 1/3	Dip 1/3	
	Gösterge sayısı												
Türkiye	0	3	0	0	1	3	3	1	0	3	5	3	3
Azerbaycan	3	0	0	2	2	0	1	2	1	6	4	1	3
Sırbistan	2	1	0	1	0	1	2	2	0	5	3	1	5

7.2- Gösterge Panosu 2: Yaşam Boyu Toplumsal Cinsiyet Farkı

Bu gösterge panosu, çocukluk ve gençlik, yetişkinlik ve ileri yaşı kapsamak üzere yaşam boyunca seçenekler ve fırsatlar bakımından toplumsal cinsiyet farkını gösteren 12 göstergelyi içeriyor. Bunlar eğitim, işgücü piyasası ve çalışma, siyasi temsil, zaman kullanımı ve sosyal korumaya ilişkindir. Göstergelerin üçü yalnız kadınlar için sunulurken, diğerleri ise kadın/erkek oranı biçiminde veriliyor. Ülkeler her göstergedeki performansına göre, her biri yaklaşık eşit büyüklükte olan üç gruba (tersil = üçte birlik) ayrılıyor. Bunun istisnası doğumda cinsiyet oranıdır; bu gruplamada ülkeler iki gruba ayrılıyor: Değerleri 1,04-1,07 (dahil) olan doğal grup ile bu doğal aralığın dışında kalan değerleri taşıyan "toplumsal cinsiyet yanlılığı taşıyan" grup. Doğumda doğal cinsiyet oranından sapmalar, nüfus değişim düzeyleri bakımından etkiye sahiptir, gelecekte sosyal ve ekonomik sorunlar olabileceğine işaret edebilir ve toplumsal cinsiyet yanlılığı bulunduğunu gösterebilir.

Tablo H, Türkiye'nin ülkelerin en az üçte ikisinden daha başarılı olduğu (yani, üst 1/3 başarı grubunda); en az üçte birinden başarılı fakat yine diğer bir üçte birinden daha zayıf olduğu (yani, orta 1/3 başarı grubunda); ve ülkelerin en az üçte ikisinden daha zayıf olduğu (yani, dip 1/3 başarı grubunda) gösterge sayılarını gösteriyor. Karşılaştırma amacıyla, Azerbaycan ve Sırbistan'a ait sayılar da tabloda gösterilmiştir.

Tablo H: Yaşam Boyu Toplumsal Cinsiyet Farkı Gösterge Panosu'nda seçilmiş ülkelere kıyasla Türkiye'nin performansı

	Çocukluk ve gençlik (5 gösterge)			Yetişkinlik (6 gösterge)			İleri yaş (1 gösterge)			Toplam (12 gösterge)			Kayıp göstergeler
	Üst 1/3	Orta 1/3	Dip 1/3	Üst 1/3	Orta 1/3	Dip 1/3	Üst 1/3	Orta 1/3	Dip 1/3	Üst 1/3	Orta 1/3	Dip 1/3	
	Gösterge sayısı												
Türkiye	3	0	2	0	2	4	0	0	0	3	2	6	1
Azerbaycan	1	2	1	0	4	2	0	0	1	1	6	4	1
Sırbistan	4	1	0	2	4	0	0	0	0	6	5	0	1

7.3- Gösterge Panosu 3: Kadının Güçlenmesi

Bu gösterge panosu, üreme sağlığı ve aile planlaması, kadınlara ve kız çocuklarına yönelik şiddet, ve sosyoekonomik güçlenme olmak üzere üç boyutta güçlenmenin karşılaştırılmasına imkan tanıyan, kadınlara özgü 13 gösterge içeriyor. Üç renkli kodlama, belirli bir ülke grubunu göstergelere göre görselleştiriyor. Çoğu ülkenin her tersilde en az bir göstergesi mevcut; bu da kadın güçlenmesinin göstergeler ve ülkeler temelinde eşitsiz dağıldığını gösteriyor.

Tablo I, Türkiye'nin ülkelerin en az üçte ikisinden daha başarılı olduğu (yani, üst 1/3 başarı grubunda); en az üçte birinden başarılı fakat yine diğer bir üçte birinden daha zayıf olduğu (yani, orta 1/3 başarı grubunda); ve ülkelerin en az üçte ikisinden daha zayıf olduğu (yani, dip 1/3 başarı grubunda) gösterge sayılarını gösteriyor. Karşılaştırma amacıyla, Azerbaycan ve Sırbistan'a ait sayılar da tabloda gösterilmiştir.

Tablo I: Kadının Güçlenmesi Gösterge Panosu'nda seçilmiş ülkelere kıyasla Türkiye'nin performansı

	Üreme sağlığı ve aile planlaması (4 gösterge)			Kadınlara ve kız çocuklarına yönelik şiddet (4 gösterge)			Sosyoekonomik güçlenme (5 gösterge)			Toplam (13 gösterge)			Kayıp göstergeler
	Üst 1/3	Orta 1/3	Dip 1/3	Üst 1/3	Orta 1/3	Dip 1/3	Üst 1/3	Orta 1/3	Dip 1/3	Üst 1/3	Orta 1/3	Dip 1/3	
	Gösterge sayısı												
Türkiye	2	2	0	1	0	1	1	3	1	4	5	2	2
Azerbaycan	1	1	1	2	0	0	3	0	1	6	1	2	4
Sırbistan	1	3	0	3	0	0	3	1	1	7	4	1	1

7.4- Gösterge Panosu 4: Çevresel Sürdürülebilirlik

Bu gösterge panosu, çevresel sürdürülebilirlik ve çevresel tehditleri kapsayan 11 gösterge içeriyor. çevresel sürdürülebilirlik göstergeleri enerji tüketimi, karbondioksit salımı, ormanlık alan değişim, içme suyu çekimi ve doğal kaynak tüketiminin mevcut düzeyleri veya değişimini gösteriyor. Çevresel tehdit göstergeleri ise hane ve çevre hava kirliliğine, güvensiz su, sanitasyon ve hijyen hizmetlerine atfedilen ölüm oranları, bozulan arazi yüzdesi, ve tür gruplarında toplu yok olma riskindeki değişimi ölçen Uluslararası Doğayı Koruma Birliği Kırmızı Liste Endeks değerini içeriyor. Ormanlık arazi toplamının yüzdesi renklendirilmemiştir çünkü ormanlık alan değişimi göstergesi için bağlam oluşturuyor.

Tablo J, Türkiye'nin ülkelerin en az üçte ikisinden daha başarılı olduğu (yani, üst 1/3 başarı grubunda); en az üçte birinden başarılı fakat yine diğer bir üçte birinden daha zayıf olduğu (yani, orta 1/3 başarı grubunda); ve ülkelerin en az üçte ikisinden daha zayıf olduğu (yani, dip 1/3 başarı grubunda) gösterge sayılarını gösteriyor. Karşılaştırma amacıyla, Azerbaycan ve Sırbistan'a ait sayılar da tabloda gösterilmiştir.

Tablo J: Çevresel Sürdürülebilirlik Gösterge Panosu'nda seçilmiş ülkelere kıyasla Türkiye'nin performansı

	Çevresel sürdürülebilirlik (7 gösterge)			Çevresel tehditler (4 gösterge)			Toplam (11 gösterge)			Kayıp göstergeler
	Üst 1/3	Orta 1/3	Dip 1/3	Üst 1/3	Orta 1/3	Dip 1/3	Üst 1/3	Orta 1/3	Dip 1/3	
	Gösterge sayısı									
Türkiye	2	2	3	2	2	0	4	4	3	0
Azerbaycan	1	2	4	0	3	0	1	5	4	1
Sırbistan	3	3	1	2	2	0	5	5	1	0

7.5- Gösterge Panosu 5: Sosyoekonomik Sürdürülebilirlik

Bu gösterge panosu, ekonomik ve sosyal sürdürülebilirliği kapsayan 11 gösterge içeriyor. Ekonomik sürdürülebilirlik göstergeleri; düzeltilmiş net tasarruf, toplam borç ödemesi, brüt sermaye oluşumu, vasıflı işgücü, ihracat çeşitliliği ve araştırma-geliştirme harcamalarını kapsıyor. Sosyal sürdürülebilirlik göstergeleri ise, 2030'a kadar tahmin edilen ileri yaş bağımlılığı, eğitim artı sağlık harcamalarının askeri harcamalara oranı, İGE eşitsizliği dağılımında değişim ve gelir ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğinde değişimi kapsıyor. Askeri harcamalar renklendirilmemiştir çünkü eğitim ve sağlık harcamaları göstergesi için bağlam oluşturuyor, ve askeri harcamalar sosyoekonomik sürdürülebilirliğin doğrudan göstergesi sayılmıyor.

Tablo K, Türkiye'nin ülkelerin en az üçte ikisinden daha başarılı olduğu (yani, üst 1/3 başarı grubunda); en az üçte birinden başarılı fakat yine diğer bir üçte birinden daha zayıf olduğu (yani, orta 1/3 başarı grubunda); ve ülkelerin en az üçte ikisinden daha zayıf olduğu (yani, dip 1/3 başarı grubunda) gösterge sayılarını gösteriyor. Karşılaştırma amacıyla, Azerbaycan ve Sırbistan'a ait sayılar da tabloda gösterilmiştir.

Tablo K: Sosyoekonomik Sürdürülebilirlik Gösterge Panosu'nda seçilmiş ülkelere kıyasla Türkiye'nin performansı

	Ekonomik sürdürülebilirlik (6 gösterge)			Sosyal sürdürülebilirlik (5 gösterge)			Toplam (11 gösterge)			Kayıp göstergeler
	Üst 1/3	Orta 1/3	Dip 1/3	Üst 1/3	Orta 1/3	Dip 1/3	Üst 1/3	Orta 1/3	Dip 1/3	
	Gösterge sayısı									
Türkiye	3	2	1	2	2	1	5	4	2	0
Azerbaycan	1	2	3	1	1	2	2	3	5	1
Sırbistan	3	0	3	1	1	2	4	1	5	1